

Néhány szóban a futballhuliganizmusról¹

LIPPAI Zsolt,² NAGY Tibor István³

Magyarország sporttörvényének preambuluma szerint „a sport a közjó része, amely erősíti a közösség tagjainak egymáshoz tartozását, miként az egyén testi és lelki egészségét”.⁴ Ugyanakkor a törvény preambulumát olvasva – gyakorló biztonsági szakemberként – rögtön az egymáshoz tartozás élményének egyik lehetséges árnyoldala, a sportrendezvények rendjét oly sokszor megzavaró sporthuliganizmus kérdésköre ötlött eszünkbe. Egy olyan problémakör, amely egyaránt foglalkoztatja a tudományos világot, illetőleg a magán- és közbiztonsági szektor abban közvetlenül is érintett, jelentős létszámú szereplőit.

Tanulmányunkban külföldi példák bemutatásával, a futballhuliganizmus elméleti és gyakorlati szemléletű elemzésével vizsgáljuk annak hátterét és vonunk le következtetéseket.

Kulcsszavak: futballhuliganizmus, elméleti és gyakorlati elemzés, Anglia, Franciaország, Lengyelország, Németország, Olaszország, Spanyolország, Belgium

Egy kis történelem

A Rendészettudományi szaklexikon megfogalmazásában a sporthuliganizmus a sporteseményekhez kapcsolódó – a nézőtérén, illetve a nézőtérén kívül megjelenő – agresszív megnyilvánulások összessége, amelyek során sok esetben a normálistól eltérő futbalszeretet jelenik meg, és erőteljes törekvés az ellenfél szurkolóinak devalválására, illetve a kívülállók személyi és dologi sérelmére. A látszólag normálistól eltérő futbalszeretet deviáns, klánszerű, egymással „leszámoló” csoportokat tömörít, például drukkolóbandák közti, rejtett helyszínű „háborúkkal”. Hátterében deviáns normarendszer, néha politikai polarizáltság áll. A futballhuliganizmus deviáns csoportokat tömörít, amelyek meghatározott keretek között és szabályok szerint

¹ A mű az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² Rendőr alezredes, tanársegéd, Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Kar Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék; doktori hallgató, Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, e-mail: lippai.zsolt@uni-nke.hu

³ Biztonsági igazgató, Debreceni Vasutas Sport Club Futball Zrt., e-mail: nagytiboristvan@gmail.com

⁴ 2004. évi I. törvény.

működnek.⁵ Antonio Roversi olasz szociológus szerint a futballhuliganizmus egy olyan erőszakos viselkedés, amelynek elkövetésében elsősorban a mérkőzést megtekintő személyek érintettek. Ezek a cselekmények a vandál és agresszív viselkedések összességéből adódnak, és inkább a fiatalabb korosztályra jellemzők, valamint ezzel a jelenséggel találkozhatunk a sportlétesítményeken belül, illetve azokon kívül is. A fogalom azonban kiegészítésre szorul, ugyanis a futballhuliganizmus nemcsak a nézők közötti erőszakos cselekményekre korlátozódik, hanem ide tartozik a rendőrökkel, játékosokkal, játékvezetőkkel szembeni agresszió, illetve a tiltott pirotechnikai eszközök használata és a rongálás is.⁶

Különösnek tűnhet, de a futballban megjelenő agresszivitás hagyománya a régmúlta – egyesek szerint akár a 12. századig – vezethető vissza, amikor angol települések 11-11 fős csapatai vérre menő, és sok esetben csonttörésekkel vagy akár halállal is végződő „népi futballban” csatáztak, versengtek egymással (Medieval Folk Football).⁷ Az erőszaktól túlfűtött – legális turistalátványossággént aposztrofált – futballrituálék pedig a mai napig jelen vannak például Németországban (Knappen) és Firenzében (Calcio Storico Fiorentino) is.⁸

A ma ismert futballhuliganizmus az 1960-as évek Angliájában alakult ki a futballmérkőzések televíziós közvetítéseinek kezdetekor, ami az angol munkásosztályban rendkívüli ellenszenvet váltott ki, úgy érezvén, hogy elvették tőlük a futballt, és szerették volna azt visszakövetelni. Olaszországban, Belgiumban, Hollandiában és Németországban pedig az 1970-es évektől beszélhetünk a futballhuliganizmus megjelenéséről. Érdekességként jegyezzük meg, hogy az egyes nemzetek szokásai közötti eltérések azok futballhuliganizmusait illetően is megfigyelhetők, ugyanis míg az angol huliganok sok alkoholt fogyasztanak és verekedésekben is részt vesznek, addig az olaszok nem fogyasztanak alkoholt, viszont verekednek. A dán és skót ultrák pedig sok alkoholt isznak, de nem jellemző, hogy verekednének, hiszen elítélik az agressziót.⁹

A futballhuliganizmus okozta tragédiák¹⁰ megakadályozása nemzetközi összefogást sürgetett, amelynek fordulópontja az 1989. április 15-én megrendezett Liverpool – Nottingham Forest tragédiába torkolt mérkőzése volt.¹¹ A 98 emberéletet követelő esemény hatására készült Taylor-jelentés (The Taylor Report)¹² összesen

⁵ BODA 2019: 209–210.

⁶ KISS 2016.

⁷ Lásd: www.britannica.com/sports/folk-football

⁸ NAGY 2006: 118.

⁹ NAGY 2006: 118–120.

¹⁰ 1902: Glasgow (25 halott, 517 sérült), 1946: Bolton (33 halott, 400 sérült), 1957: Torino (120 sérült), 1959: Nápoly (65 sérült), 1960: Kirikhala (10 halott, 102 sérült), 1961: Santiago de Chile (5 halott, 300 sérült), 1964: Lima (350 halott, 500 sérült), 1964: Isztambul (84 sérült), 1966: Kairó (300 sérült), 1967: Kayseri (27 halott, 600 sérült), 1968: Buenos Aires (80 halott, 150 sérült), 1969: Bukavu (27 halott, 52 sérült), 1971: Glasgow (66 halott, 108 sérült), 1974: Kairó (48 halott, több száz sérült), 1977: Hamburg (1 halott, 25 sérült), 1977: Hamburg (70 sérült), 1981: Pireusz (21 halott, 54 sérült), 1982: Cali (24 halott, 50 sérült), 1982: Algír (8 halott, 600 sérült), 1982: Moszkva (72 halott, 150 sérült), 1985: Bradford (57 halott, 211 sérült), 1985: Brüsszel (39 halott, 600 sérült), 1988: Bradford (90 halott), 2001: Accra (127 halott, több száz sérült), 2012: Port Szaid (74 halott, több mint ezer sérült).

¹¹ KÖVÁRY 2019.

¹² FRANKLIN 2018.

76 különböző ajánlást fogalmazott meg a stadionok biztonságosabbá tételéről, biztonságtechnikai és egyéb szervezési szempontokról, amelyek a futballhuliganizmusból adódó rendbontások megelőzését, kezelését célozták. Lord Taylor jelentése alapján kilenc jogszabályt alkottak meg.¹³

A Taylor-jelentést korábban nyolc olyan jelentés előzte meg, amelyek szintén sportrendezvényeken történt katasztrófákat követően születtek. Ezek közül kiemelendő a Wheatley Report, amely alapján megalkották a *Green Guide* első kiadását 1973-ban, amelyet követően az angol parlament 1975-ben elfogadta a sportlétesítmények biztonságáról szóló törvényt. Minden olyan kérdés, amelyet érintett, és amelyre megoldási javaslatokat tett, korábban is részletes vizsgálat tárgya volt az elmúlt 60 év vizsgálatai során. Külön foglalkozott az elkülönítéssel, amely az ellenérdekű szurkolótáborok elválasztását jelenti. Arra jutott, hogy a tömeg viselkedését teljes biztonságot nyújtó módszerrel nem lehet kezelni. A rendészeti kérdés helyett elmozdult az úgynevezett komplex megközelítés irányába, felismerve azt, hogy a szurkolókat kizárólag büntetőjogi intézkedésekkel nem célszerű és nem is lehet megfékezni.¹⁴

Hazánkban a 20. század elején kezdett igazán népszerűvé válni a futball, amikor jelentősen megnövekedett a mérkőzések látogatottsága, ami az esetleges jogsértő cselekmények bekövetkezési valószínűségét is jelentősen megnövelte. A rendőrség már a kezdetektől próbálta kiszűrni azokat a személyeket, akik stadionjainkban erőszakos formában, tettelegességgel fejezték ki véleményüket a játékosokról, játékvezetőkről vagy a csapatukat agresszív játékra buzdították. Amikor pedig a futballpályán szabadultak el az indulatok, az általában a mérkőzés végét is jelentette, félve attól, hogy az erőszak a lelátóra is átterjedhet.¹⁵ A mérkőzések kapcsán megnyilvánuló erőszak¹⁶ hatására 1921-ben született meg a 84.447/1921. B.M számú A footballmérkőzéseken tapasztalt durva játékmód megszüntetése érdekében körrendelet, amely kötelezte a futballklubokat, hogy játékosállományuk olyan emberekből álljon, akik nem produkálnak agresszív viselkedést a pályán. A játékvezetőknek pedig kötelező lett kiállítani az agresszívan játszó játékosokat és a kirendelt rendőrtisztviselő utasításait is végrehajtani.¹⁷ Azonban a honi futballhuliganizmus tényleges megjelenéséről az 1990. március 10-én megrendezett Váci Izzó – FTC mérkőzést követő rendbontástól¹⁸ beszélhetünk, amelynek hatására a rendőrség és a Magyar Labdarúgó Szövetség együttműködést kezdeményezett a futballhuliganizmus partnerként való megfékezése érdekében.¹⁹

¹³ FREYER 2004: 65.

¹⁴ NAGY-TÓTH 2019: 28.

¹⁵ SZEGEDI 2010.

¹⁶ 1921-ben egy MTK–Kispest futballmérkőzésen a bíróságnak az utolsó percben tizenegyesít ítélt a hazai csapatnak, amivel egyenlítően tudtak. A nézők megvadulva törtek be a pályára, és kegyetlenül megverték a bírót.

¹⁷ SZEGEDI 2010.

¹⁸ K@RCSI 2009.

¹⁹ STRAUSS 2003: 61–62.

Nézőtől a futballhuligánig

A napjainkban is jelen lévő futballhuliganizmus kapcsán – a Futballhuliganizmus Elleni Szakértői Bizottság 4/28-1/2003 számú jelentésében (2003) foglaltakat elfogadva –, a rendezvény során tanúsított magatartási formák alapján az alábbi szurkolói, nézői típusokat különböztethetjük meg. A sportrendezvényen részt vevők tipizálása, a várható résztvevői kör, a létszám és a lehetséges elkövetői magatartások becslése nagymértékű segítséget nyújthat a rendezvény rendjének fenntartásához szükséges biztonsági intézkedések előkészítése, meghozatala érdekében.

A néző olyan személy, aki inkább otthon, a televízión keresztül tekinti meg a futballmérkőzéseket. A futball látványa, szépsége az elsődleges számára, ezért nem minden esetben szurkol egy adott csapatnak, amennyiben pedig elkötelezett egy futballcsapat iránt, akkor is megnéz más mérkőzéseket. Ez a szurkolói típus nagyon csekély valószínűséggel fog bármiféle futballhuliganizmushoz köthető rendbontásban részt venni.

A szurkoló is hasonló tulajdonságokkal rendelkezik, mint a néző, ugyanis nagyon kevés az esélye annak, hogy bármilyen rendzavarás részese legyen. Viszont fontos megemlíteni, hogy ennél a csoportnál már erősebb a klubszimpatia és nagyobb szerepet kap a csapata iránt táplált hűség, mint maga a mérkőzés esztétikája, látványa. Nemcsak televízión keresztül figyeli a számára kedves csapatot, hanem néha ellátogat a hazai mérkőzésekre is, idegenben való játék esetén viszont csak ritkán megtalálható.

A rajongó rajongása és klubszimpatíája az élete nagy részében megjelenik, és fontos szerepet kap. Az általa támogatott csapat mérkőzésein nagy rendszerességgel jelen van, és mindenféle, a csapatához kötődő ereklyét, emléktárgyat gyűjt. A rajongó belekeveredhet néha jogellenes cselekményekbe, rendbontásokba, de nem saját maga akaratából.

Az ultra alapvetően nem túl agresszív és nem generál verekedéseket, rendbontásokat, viszont nem jellemző, hogy kimaradna ezekből a helyzetekből. Kedvenc csapata iránt elkötelezett, az élete fontos részét képezi. Ő a látványfelelős, mert minden látványelemet, drapériát ő tervez meg és készít el. Rengeteg pénzt és időt szakít erre a tevékenységre, de ezt nem bánja. A kedvenc csapata minden mérkőzésén ott van.

A huligán, hasonlóan az ultrához, a csapata minden mérkőzésén jelen van, viszont ő nem a látványelemekre fókuszál, hanem a futballpályán és az azon kívül eső harcra. Nem idegen neki a rendbontások és a verekedések generálása az ellenfél szurkolóival szemben, számára nemcsak a lelátó lehet alkalmas ilyenféle cselekmények lefolytatására, hanem utcák, terek is.

A csőcselék, a bűnöző első ránézésre hasonló lehet a huligánokhoz, viszont nagy a különbség köztük. Ez a csoport kimondottan a balhé miatt látogat el a mérkőzésekre, nem is érdekli őt a futballcsapat, az idegenbeli mérkőzésekre pedig általában el se megy. Rendbontási szokásai sem hasonlítanak teljesen a huligánokéhoz, ugyanis a csőcselékek csoportja gyakran aljas módozatokat választ az ellenfél szurkolóinak

legyőzésére. Nem áll távol tőle a szűrő- és vágóeszközök használata, míg az erkölcs és a „betyárbecsület” viszont annál inkább igen.

A manipulátort nem érdekli sem a mérkőzés, sem a csapat. Egyetlen célja, hogy valamilyen – általában szélsőséges – politikai ideológiát népszerűsítsen, hirdessen, esetlegesen ilyen szemléletmódú közösségbe invitáljon tagokat. Általában művelt emberekről van szó, amikor manipulátorokról beszélünk.

A futballhuligán általában alacsony társadalmi osztályhoz tartozik és/vagy nagyon fiatal, ezért kialakul benne egyfajta kisebbségi érzés, ami lelki sérülést, súlyosabb esetben pedig személyiségzavart is okozhat (ezt az érzést próbálja sajátos módszerekkel kompenzálni). Hétköznapi életében nem igazán van hatalma, így valahogyan ki szeretné élni az ebből eredő hatalomvágyat, ami gyakran az ellenfél szurkolóival szembeni agresszióban mutatkozik meg. Mindennapi létezését nem járja át a változatosság, az izgalom, ezért a rendbontás és a lelátói hangulat alkalmas arra, hogy élményeket szerezzen. Élete többi részén általában nem tudja levezetni a feszültséget, így a futballmérkőzéseken produkált agressziójával teszi meg azt. Munkahelyén általában alacsony presztízsű munkát lát el, ahol irányítják őt. A lelátón viszont azt csinál, amit akar, ráadásul ezt az időöltést kényszerek nélkül, saját akaratából választotta, ezért ott szabadnak érzi magát. A futballhuligán nagyon összetett személyiség. Olyan jellegű ember, akit az érzelmei vezetnek, aminek következtében sokszor figyelmen kívül hagy tényzerű dolgokat és kételyeket. Ebből állapítható meg az, hogy elkerüli a bizonytalanságot, amely a rá jellemző önbizalomhiányból ered. Az önbizalomhiány pedig visszavezethető a már említett alacsony társadalmi osztályhoz való tartozáshoz.²⁰

Sajátos világnézet jellemző rá, amelynek központi eleme az, hogy majdnem mindennel és mindenkivel szembenállást tanúsít. Értékrendje is eltér az átlagostól, hiszen legfontosabb számára az erő és a hírnév. Nem számítanak a hétköznapi gondok akkor, ha győzedelmeskedik egy verekedésben vagy hangosabban szurkolt az ellenfélnél. Viszont ez az értékrend csak az ő társadalmi körein belül érvényes. Szenvédelméből és érzelmi alapú világnézetéből adódóan sokszor fel sem merül benne az a tény, hogy az általa képviselt eszme társadalmilag szinte haszontalan. Elmondható az is, hogy jelentősebb számára a cselekvéseinek a minősége, mint a fontossága. Azt figyelmen kívül hagyja, hogy mi az eredménye, haszna annak, amit csinál, viszont, ha azt az adott dolgot hatékonyan, jól csinálja, akkor arra büszke szokott lenni. Érdekes az a tény, hogy a futballhuligán a saját maga érdemének is betudja azt, hogy nyert a számára kedves csapat. Viszont, ha elvesztették a mérkőzést, akkor amiatt mást okol.²¹

További motivációs faktorként említhető meg a hatásvadász média tevékenysége, amikor számos különböző felületen jelenítik meg a futballhuligán cselekedeteit, így

²⁰ SZABÓ 2003: 360–379.

²¹ SZABÓ 2003: 360–379.

nem csak a saját szubkultúrájában, de a társadalom egyéb színterein hírnevet szerezhethet, ami sikerélményként fogalmazódik meg benne.²²

A fentiek alapján egyértelműen megállapítható, hogy a futballklubok köré rendeződött egyének, csoportok rendkívül összetett és sajátosan strukturált, a rájuk jellemző egyedi szabályrendszer alapján alkotnak sok esetben igen jelentős létszámú tömeget, amely működésének ismerete elengedhetetlenül fontos a rendezvény biztosításában részt vevő szakemberek számára. A tömeg és az egyén tömegben tanúsított magatartásának elemzése azonban jelentősen túlmutat jelenlegi tanulmányunk terjedelmén, így a teljesség igénye nélkül jegyezzük meg, hogy a csoportosulásban lévő embernek egyfajta biztonságot és pluszerőt ad a többiek jelenléte, közös gondolkodása, ezért ott hajlamosabb engedni az alapvető ösztöneinek. A tömegben az egyén gyakran előrébb helyezi a tömeg javait a sajátjainál, továbbá a tagok úgy érezhetik, hogy eltűnnek a közösségi kontroll alól, ennek okán kevésbé látszódnak.²³

Az elméleti háttér rövid elemzését követően, nemzetközi példák feldolgozásával mutatjuk be, hogyan is vált mindez mindennapjaink valóságává.

Anglia

Ahogy már említettük, a futballt a 13. századi Angliában való megjelenésétől kezdve társítják az erőszakkal. A középkori – csupán kismértékben strukturált – futballmérkőzéseken több száz játékos vett részt, és lényegében a rivális falvak és városok fiataljai között vívott csaták voltak, amelyet többnyire régi viszályok, személyes viták vagy földek körüli viták rendezésére használtak. A labda szinte csak mellékesen volt jelen a félig-meddig legitimált leszámolási lehetőségek során, rámutatva arra is, hogy a modern futball gyökerei egyértelműen ezekben az erőszakos angol rituálékban rejlenek. Egy-egy ilyen mérkőzés alkalmával gyakori volt a túlzott mértékű alkoholfogyasztás, amely sok esetben végződött a résztvevők súlyos sérülésével vagy akár a halálával is. Miközben pedig a napjainkban előforduló erőszakos cselekmények a futballmérkőzéseken drasztikus mértékű szankciókat vonnak maguk után, akkoriban még nem találtak semmi kivétnivalót a játék véresebb kimenetelében.²⁴

Az erőszakkal szembeni tolerancia azonban nem volt egyetemes, és már a 13. században elindultak a próbálkozások a játék kontrollálására. Ennek oka inkább volt üzleti, mint erkölcsi, hiszen az erőszakos meccsek elűzték az egyszerű polgárokat a mezővárosokból, ami rosszat tett az üzletnek. Ezek a próbálkozások azonban még évszázadokig nem vezettek valódi eredményre. A játék átalakulása egy rosszul körülhatárolt téren zajló szabályozatlan csatából a modern, szabályok által vezérelt sportágba nagyrészt az urbanizáció és az iparosodás eredményeként egyre kisebb

²² SZABÓ 2003: 360–379.

²³ LE BON 1913: 17–30; LIPPAI–SIMONICS 2021: 306–319.

²⁴ CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

arénaiba szorította a hagyományos harctéri játékot. Ezáltal fokozatosan szivárgott be a társadalom többi rétegébe a játék finomabb formája. A kontinentális Európában az 1900-as években bemutatott és immár jóval fegyelmezettebb játék a brit nemesség megújított tartalmú időtöltése lett. Más európai országok pedig a játéknak ezt a formáját vették át, amelyhez már a fair play viktoriánus értékei is társultak.²⁵

A brit történelemnek azonban két időszaka volt viszonylag mentes a futballhoz kapcsolódó erőszaktól; ezek a két világháború közötti évek, illetve a második világháborút követő évtized volt. A ma futballhuliganizmusként ismert jelenség, viselkedés az 1960-as évek elején jelent meg Angliában, és összekapcsolódott a mérkőzések televízióban való megjelenésével, illetve a játék munkásosztály általi – már szintén említett – „visszaszerzésével”. A nézői szenvedély azonban megzavarta a viktoriánus normákat. Míg a felsőbb társadalmi osztályok továbbra is udvariasan elhatárolódtak a sportpályán zajló rivalizálástól, a dolgozó ember szívét-lelkét egyesítette a játékosok erőfeszítésével és a játék kimenetelétől tette függővé saját hírnevét. A televízió nemcsak azt tette lehetővé a rajongók számára, hogy otthonról nézhessék a meccseket, hanem a mérkőzéseken történő szurkolói erőszakot is láthatóvá tette. Egy ilyen adás 1961-ben egy Sunderland kontra Tottenham mérkőzésen kitört zavargást közvetített, ami után a *The Guardian* azt közölte, hogy a huligánok televízióban való megjelenése bátorításként szolgált másoknak. A kultúraellenes ifjúsági mozgalmak térnyerésének azonban úgy tűnt, nincs szüksége bátorításra, ugyanis több „banda” is hozzájárult a már amúgy is előítéletektől terhelt futballhuligánok kétes hírnevéhez.

Magát a huligán kifejezést az 1890-es években találták ki a „street arab” (magyarul utcai arab),²⁶ illetve a „ruffian” (magyarul bolond) alternatívájaként, és könnyen alkalmazhatták az 1960-as évek „vad és rakoncátlan” futballrajongóira is. Az elnevezés és a képernyőn is megjelenő fegyelmezetlen „keménygyerekek” képei újjáélesztették a viktoriánus stílusú erkölcsi pánikot, amelynek a konzervatív párt adott hangot, a sajtó pedig tovább terjesztette. Az 1966-os Chester-jelentés szerint a futballban elkövetett erőszak előfordulása megduplázódott az 1960-as évek első öt évében az előző 25 évhez képest.²⁷

A hatvanas évek Angliájában alapjaiban változott meg a rajongói stílus. A futballszurkolók szervezettebbé váltak, és gondosan megkomponált integetések, alakzatok, énekek, szlogenek tűntek elő. Az idegenben játszott meccsek látogatása segített országszerte elterjeszteni a különböző stílusokat, illetve növelte az utazáshoz igénybe vett vonatokat érintő vandalizmust is (a Liverpool és az Everton szurkolói tartották a rekordot a vonatroncsolásban az 1960-as évek elején). 1964-ben pedig felismerhetővé vált, hogy a bajkeverők magja olyan csoportokba koncentrálódik, amelyek egyik sportcsapathoz sem hűségesek, és már nem lehet pusztán lelkes

²⁵ CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

²⁶ Lásd: www.encyclopedia.com/children/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/street-arabs-and-street-urchins

²⁷ CHESTER 1968.

támogatókként jellemezni őket. Ezek a csoportok a futballcsapatoktól függetlenül azonosították és nevezték meg magukat, a meccsnapokat pedig a rivális csoportokkal való összecsapások alkalmaként használták.²⁸

A hetvenes évekre ezek a csoportok egyre kifinomultabbá váltak az összetartás, a szervezettség és a „pontozási” rendszerek szempontjából, ami többek között azt jelentette, hogy a sajtónyilvánosság mértéke alapján határozták meg, hogy melyik volt a hierarchiájukban a legjobb huligáncsoport. A futballt már a 12–13. századtól napjainkig a társadalom valamennyi rétege magáénak követelte, míg végül a játék feletti erkölcsi „gyámság” azoké lett, akik a lehangosabban kiabáltak, énekeltek, tapsoltak, így tehát a szurkolóké. Az pedig, hogy hogyan és miért alakult/alakulhatott ki a jelenlegi „huligánhelyzet”, a sokszor heves harc a dominanciáért már önmagában is összetett társadalomtudományi problémakört képez.²⁹

Bár az angol huligánkultúrának kétségtelenül nagy befolyása volt az Európa többi részén létrejövő új és agresszívebb szurkolási formákra, az valamennyi országban sajátos egyveleget alkotott az őshonos kultúrával, a politikai, társadalmi és gazdasági helyzettel.³⁰

A más európai országokban kialakult huligáncsoportoknak – ahogyan azt már érintőlegesen említettük – mind megvolt a saját egyedi stílusa. Az alkoholfogyasztás és az erőszakos viselkedés együtt járása például más és más volt az egyes országokban. Az angolok ittak és verekedtek, az olaszok ezzel ellentétben alkoholfogyasztás nélkül is előszeretettel keveredtek verekedésbe, a dánok pedig inkább az erőszakmentes ivást választották.³¹

Olaszország

Olaszországban a huligánok egy nagyon sajátos csoportja jött létre, akik ultráknak nevezték magukat. Az ultracsoportok születését az olasz politikai helyzet tette lehetővé, amely az olasz társadalom és kultúra minden területét átszötte a nemzet születése óta. Ez alól, az olasz kultúra egyik legjelentősebb részeként, a futball sem volt kivétel.³² Minden kulturális eseménynek politikai jelentést adott a konzervatív (már-már fasiszta jellegű) jobboldal és a kommunista baloldal közötti ellentét. Ez a szembenállás a labdarúgásban is tetten érhető volt, olyan mértékben, hogy már a szurkolók társadalmi osztályából, illetve a csapat földrajzi elhelyezkedéséből is meg lehetett állapítani a csapatok közötti különbségeket. A futball folyamatosan tükrözte Olaszország politikai körülményeit, a politikai spektrum legkülönbözőbb politikai szereplői pedig legitim szintérnek tekintették azt az aktivista megmozdulások

²⁸ DUNNING–MURPHY 1986: 362–380.

²⁹ CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

³⁰ PODALIRI–BALESTRI 1998.

³¹ NAGY 2006: 117–135.

³² TESTA–ARMSTRONG 2008: 473–490.

számára (gondolva itt például Benito Mussolini PNF – Partito Nazionale Fascista/ Nemzeti Fasiszta Pártjára vagy a liberálisokra, prokatolikusokra vagy a jobb- és baloldaliakra egyaránt). A szervezetek mindegyike igehirdető eszközként használta a játékot, a politikai karrier egyet jelentett a futballklubokon belüli pozíciókkal.³³

A hagyományos politikai csoportosulások több évtizedes válsága és a fiatalok egyre nagyobb mértékű elidegenedése a „*mainstream*” (értsd főáramlat, fősodor) politikától együtt járt a szurkolói asszociáció növekedésével az 1970-es évek elején, aminek következtében a futball iránti szenvedély összefonódott a politikai ideológiával. Az évtized első felében megfigyelhető volt különböző társadalmi osztályokból származó fiatalok nagy tömegeinek megmozdulása, amelynek során a társadalmi engedetlenség olyan formáit gyakorolták, amelyeknek politikai jelentősége is volt. A hatalom minden formájával szembeni ellenszenv, kombinálva a stilisztikai sajátosságok kidolgozásával, általános zűrzavart okozott. Ebben az időszakban jelentek meg a köznyelvben ultrákként elterjedt rajongói csoportok Olaszország futballstadionjaiban és azok körül. Ezek a csoportok nemcsak a szokatlan és kidolgozott támogatási megnyilvánulásaikban különböztek a hagyományos szurkolóktól, hanem a rivális csapat(ok) szurkolói ellen irányuló állandó és előre kiszámítható erőszak jelenlétében is.³⁴

Szervezési és cselekvési módszereiket részben a korabeli parlamenten kívüli politikai-ipari konfliktusban érdekelt csoportoktól kölcsönözték, részben pedig olyan egyetemi szervezetektől, mint a baloldali *Lotta Continua* vagy *Autonomia Operaia*, amelyekben sok, az ultrák nevében gyülekezőnek volt korábbi érdekeltsége. A vasárnapi mérkőzés lebonyolítását, legyen szó énekről, transzparensokról vagy koreográfiákról, a meccset megelőző hét tevékenysége határozta meg. Mindez magában foglalta annak taktikáját is, hogy miként fogják az ultrák megvédeni saját területüket a rivális szurkolóktól, a „megszállóktól” a stadionon belül, valamint hogy az idegenbeli mérkőzések alkalmával hogyan fogják elfoglalni az „ellenség” területét. A politikai aktivizmushoz hasonlóan e csoportosulások alkalmával is fontos volt a „*tesseramento*”, vagyis tagság fogalma. Sok csoportnak volt előfizetést igénylő tagsági rendszere, amelynek alapján tagsági kártyához lehetett jutni. Az ebből származó bevételek még impozánsabb koreográfiák létrehozását tette lehetővé, amely még több tagot vonzott hozzájuk.³⁵

Az 1970-es évek olyan évtized volt Olaszországban, amely során a tágabb társadalom újra politizálódott, és ezzel egyidejűleg elterjedt az ideológiai indíttatású erőszak. Ebben az időben a futballmérkőzések voltak azok az események, amelyek alkalmat adtak az akkori társadalmi feszültségek nyilvánvalóvá válásának és érvényesülésének. Ez azt jelentette, hogy az 1970-es évek ultramozgalma nem volt

³³ AGNEW 2006; TESTA–ARMSTRONG 2008: 473–490.

³⁴ ROVERSI 1992.

³⁵ TESTA–ARMSTRONG 2008: 473–490.

szigorúan politikai; ezek csak éppen azok az évek voltak, amikor Olaszországban szinte mindennek politikai tartalma volt.³⁶

Az 1970-es évek végén a nyílt politikai tiltakozás megszűnésével az olasz fiatalok menthetetlenül távol kerültek a politikától. A politika „halála” és az olasz fiatalok hozzá kapcsolódó kiábrándultsága azt eredményezte, hogy a generációs konfliktusokat a politikából a sport színtereire helyezték át.³⁷ Az 1970-es évek végén a stadionokban különböző stílusú divíziókat lehetett megfigyelni, amelyek különböző ideológiákat jelenítettek meg (katonai jelképeket, például terepszínű kabátot és katonai stílusú svájcisapkát viselt néhány frakció). A csoportok nevét pedig időnként forradalmi alakulatokból merítették. Értve ez alatt például Tupamaros, a bolíviai terroristacsoport tiszteletére vagy ezzel szemben a Brigát és a Commandos államilag szankcionált katonai szereplő tiszteletére történő elnevezéseket.³⁸

A futballon belüli rivalizálás továbbra is tartalmazott ősrégi helyi és regionális elemeket. Az olasz élet „endemikus” *parochializmusai*³⁹ örökre beépültek ebbe a versengésbe, de a politikai befolyása igen példátlan volt. Az 1970-es évektől megalakult csoportok szervezői testületeket úgynevezett „direttívó”-kat hoztak létre, amelyek azokból álltak, akik a politikai szférában tanult szervezési képességeiket most a futballba öntötték. A direttivo tagsága a csoport iránti lojális harciasságon és a magas rangú tagok által kijelölt feladatok elvégzésének hajlandóságán alapult. A tekintély a karizmán alapult, az erkölcs és bizalom érzése döntő fontosságú volt, csakúgy, mint az állandó jelenlét a lelátón. Amikor a csapat idegenben játszott, bátornak kellett mutatkozni a rivális szurkolókkal való összecsapások során. Az ideális ultra az ideák, a szavak és végső soron a tettek embere volt. Válaszul a rendőrség igyekezett megakadályozni, hogy a rivális frakciók ilyen konfliktusokat kezdeményezzenek. Az 1980-as évek közepére a stadionok erődítményekhez hasonlítottak szerkezeti elkülönítéssel és több száz főből álló rendőri személyzet jelenlétével. Ennek egyik következménye a riválisok közötti összecsapások átszerveződése és áthelyezése volt a vasúti végállomásokhoz és a városközpontokhoz, órákkal a meccsek előtt vagy után. A részvételi szabályok megváltoztak; ami elfogadható és értelmezhető lehetett a stadionban, egyre nagyobb vitát szított arról, hogy mi a helyes a konfrontációk során, ahogy az erőszak fokozatosan különállóvá vált a futballmérkőzéstől. Ahogy a megelőző évtizedek olasz politikai közegében is, az erőszak véletlenszerűen és aránytalanul nyilvánulhatott meg mindkét fél, így az ultrák és a rendőrség részéről is, az összecsapások sajnos emberéleteket is követeltek.⁴¹

³⁶ TESTA-ARMSTRONG 2008: 473–490.

³⁷ TRIANI 1994.

³⁸ TESTA-ARMSTRONG 2008: 473–490.

³⁹ Csak egy bizonyos helyen élő, helyhez kötött faj.

⁴⁰ A parochializmus az a lelkiállapot, amikor az ember egy kérdés kis szakaszaira összpontosít, nem pedig tágabb összefüggéseire. Általánosabban véve szűk hatókörből áll. Ebből a szempontból ez a „provincializmus” szinonimája. Ez különösen, ha pejoratív módon használjuk, szembeállítható az univerzalizmussal.

⁴¹ TESTA-ARMSTRONG 2008: 473–490.

Az ultra jelenség kifejezetten nagy fokú autonómiát mutatott az eredeti angol hagyományokhoz képest, ahogyan az 1980-as évek során több, főként a mediterrán térséghez tartozó ország szurkolóinak is példaként szolgált és Európa északi részére is beszivárgott. Magát az ultra nevet pedig először 1971-ben használták magukra a UC Sampdoria futballklub szurkolói.⁴²

Spanyolország

Spanyolországban az 1970-es évek végéig nem volt jellemző az angolokhoz vagy az olaszokhoz hasonló szurkolói csoportok megjelenése. Azonban voltak amatőr csapatok, amelyeknek tagjai tisztában voltak a például Olaszországban létező mozgalmakkal is. Ezek a csoportok adták a spanyol „ultrakultúra” megjelenésének alapját. Tagjaik közül többen közvetlen kapcsolatban álltak az olasz ultrákkal, míg mások a televízió keresztül ismerték meg tevékenységüket. 1982-re tehető a kultúra valódi születése Spanyolországban, ebben az évben ugyanis az ország adott otthont a labdarúgó-világbajnokság mérkőzősorozatának. A világbajnokságot Olaszország nyerte, és ezzel nagy népszerűsége tett szert az olasz labdarúgás Spanyolországban, annak szurkolói kultúrájával együtt.⁴³

Bár volt néhány „helyi” összecsapás a rivális rajongók között és a nemzetközi mérkőzéseken megfigyelhető volt néhány erőszakos incidens is, a spanyolországi futballrivalizálás továbbra is elválaszthatatlanul összefüggött a szubnacionalista politikával. Ez segíthet megmagyarázni a labdarúgással kapcsolatos erőszakról fellelhető adatok hiányát, mivel például a Real Madrid és az Athletic Bilbao szurkolói közötti összecsapásoknak is nagyon kevés közük van a futballhoz. Az Athletic Bilbao legnagyobb szurkolói klubja, a HNT (Herri Norte Taldea) tagjai a klubot „harcos antifasiszta rajongói klubként” írják le. Egy futballcsapat támogatása ez esetben pedig egyértelműen politikai gesztus: az Athletic Bilbao például a baszkoktól és az ország más részeiben élő antifasisztáktól nyer támogatást, akik azonosulnak a klub által képviselt értékekkel. Azt állítják, hogy „amikor az Athletic Bilbao a döntőben játszik, 50 000 szurkoló szurkol a madridi bárókban”.⁴⁴

1988-ban a spanyol vezetők már riasztónak találták az erőszak növekedésének mértékét, és felállítottak egy bizottságot a helyzet kezelésére. Elkezdett kialakulni a joggyakorlat, valamint felerősödött a már egyébként is jelentős rendőri jelenlét a stadionokban. Tilos volt a pirotechnikai eszközök és zászló használata a stadionban, néhány klub meg is szakította a kapcsolatot az ultráival, míg mások helyváltoztatásra kényszerítették őket. Az ultracsoportok rájöttek, hogy fennmaradásuk érdekében át kell alakulniuk, ami korántsem bizonyult egyszerű feladatnak.⁴⁵

⁴² PODALIRI–BALESTRI 1998.

⁴³ ADÁN 2004: 87–100.

⁴⁴ CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

⁴⁵ ADÁN 2004: 87–100.

Németország

Az 1930-as évektől egészen az 1950-es évekig a német futballszurkolókat „*Schlachterbummler*”-nek, azaz „csatanaplopónak” nevezték, aminek oka a németországi labdarúgás katonai hagyományaiiban keresendő, ugyanis a németországi katonaság volt az, amely jelentős szerepet játszott a futball társadalmi jelentőségének felemelkedésben. A futball az 1920-as évekre alakult át tömegjelenséggé, és ebben a katonaság aktív szerepet játszott. Az ideális futballjátékosról kialakult kép egy modern katona leírásának felelt meg. Nem csoda, hogy a hadsereg nyelvezete utat talált a labdarúgásban is: támadás, védekezés, szárny, lövés, bomba, bombázás, gránát ma is mind gyakori kifejezések a labdarúgók nyelvében. Következésképpen az ellenfél csapatai „csatákért” találkoztak és nem ritkán „csatákat” vívtak a „csatamezőn”. Ezekre a csatákra kísérték el a játékosokat a „csatanaplopók”, akik csatakiáltásokkal, csatáénekekkel kísérték a csatározásokat.⁴⁶

A környékbeli derbi egyenesen szurkolói turizmushoz vezettek már az 1930-as években, és a klubok már ekkor feladatuknak tekintették szurkolóik szállítását a közeli idegenbeli meccsre (számos futballklub és sportegyesület labdarúgó szakosztályának gyökerei a játékosok és a nézők közötti szoros társadalmi és kulturális kapcsolatra utalnak). A klubéletben nélkülözhetetlen volt a bajtársiasság és a szolidaritás érzése, különösen a társasági élet és a sportversenyek terén. A külföldi ellenfelek elleni meccsek pedig rendszeres családi kirándulásokat eredményeztek a mérkőzésre. Ha jó volt az idő, a szurkolók már korán reggel elindultak a feleségekkel és barátnőkkel együtt, termoszokkal és szendvicsekkel ellátva a helyszínre. A játék után az emberek sokszor késő estig maradtak együtt a jó társaságban. Ezenkívül a saját lakásaik közelsége a klubhelyiséghez, a stadionhoz, az edzőteremhez is oda vezetett, hogy az emberek között szoros kapcsolati háló alakult ki, ami talán megkönnyíti azon mítoszok megértését, amely a – különösen a kezdetektől fogva jelen levő – klubokat (például FC Schalke 04) körülengeli.⁴⁷

Napjainkra viszont elegendő már egy rövid pillantást vetni a modern futballstadionokra, ami megmutatja, hogyan változtak az idők. A stadionok a nagy területekből, amelyekben a nézők egészen a pálya széléig álltak, barikádokkal ellátott arénákká váltak, amelyek mögött a nézőket és a rajongókat vadállatként elzárva tartják távol a játékosoktól.

Az 1920-as és 1930-as évek közönséglelkülete mögött egyértelműen a közönség társadalmi besorolása állt. A munkások klubja a „nagy klub” ellen – Hannoverben a „vörösök” (96er) a „kékek” (Arminen) ellen, Münchenben a Bayern a 60er ellen. Ez a szembenállás osztályharcokká változtatta a futballmérkőzéseket és élethosszig tartó összekapcsolódást eredményezett a klubokkal.

⁴⁶ PFEIFFER–TOBIAS 1996: 14–55.

⁴⁷ PILZ 2005: 50–58.

A játékosok és a drukkerek közötti kapcsolat a klubok fejlődésével változott. Továbbra is voltak még olyan játékosok, akik erősen kötődtek a klubhoz, városhoz, kerülethez, és kapcsolatuk a szurkolókkal nem csak a mérkőzésre korlátozódtak, és helyi hősként voltak számontartva, de a játékosok és nézők fokozatosan eltávolodtak egymástól, ahogy a futball világában is átvette a pénz az irányítást, és a játékosok helyi harcosokból fizetett zsoldosokká váltak. Eközben a szurkolók és főként a huligánok továbbra is a klubhűséget képviselték.⁴⁸

Lengyelország

A huliganizmus jelenségét a lengyel futballstadionokban először az 1970-es évek közepén ismerték fel társadalmi problémaként. Az 1980-as évek elején kezdődött meg a szubkulturális labdarúgócsoporthoz tartozók számának növekedése (ekkor rögzítették az első tömeges zavargásos eseteket). Az első huligán-csoportkoalíciók és védelmi szövetségek is ekkoriban jöttek létre; a szubkultúra úgynevezett „huligánligává” változott.⁴⁹ A futballcsapatok közötti rivalizálást elkezdte kísérni a szurkolói csoportok rivalizálása. A legnagyobb becsben a legaktívabb csoportokat tartották, amelyek a legtöbb zavargásban vettek részt. A lengyel futballszurkolók viselkedését egyértelműen Nyugat-Európából átvett minták jellemezték, ami főként a ruházatra, az énekekre és a használt szimbólumokra vonatkozott.

A lengyel futballhuliganizmus kialakulása az 1970-es évek elejére nyúlik vissza, amikor számos klub (ŁKS Łódź, Polonia Bytom, Lechia Gdańsk, Legia Varsó) szurkolói támogatást szervezett csapataik számára. Akkoriban a lengyel stadionokat európai kupamérkőzéseken részt vevő klubok látogatták (például a Feyenoord Rotterdam és a Saint-Étienne), és szurkolóik viselkedése ihletet adott a lengyel rajongóknak. Azonban a helyi ellenségeskedések voltak azok, amelyek fő tényezőként álltak a lengyel futballklubokat támogató „cégek” megalakulása mögött (ők kezdték el először saját területüket védeni az „idegenek”, azaz a rivális klubok szurkolói ellen). Az ellenségeskedést tovább fokozta az a tény is, hogy egyes klubok társultak hivatalos állami intézményekhez (például a Legia katonai klub volt, a Wisła Cracow pedig a Citizens’ Militia [MO] a kommunista rendőrség). A kommunista hatóságok igyekeztek a mozgalmat hivatalos szurkolói klubok létrehozásával irányítani, amelyek állami támogatásban részesültek tevékenységükért, beleértve a társasági események szervezését és az idegenbeli mérkőzésekre való utazásokat. Az igazi szurkolói mozgalom azonban az akkori politikával szemben álló, alulról induló kezdeményezés volt (az 1970-es évek vége felé a futballrajongók informális csoportjai közel 30 klubban voltak aktívak).⁵⁰

⁴⁸ PILZ 2005: 50–58.

⁴⁹ PIOTROWSKI 2004: 79–89.

⁵⁰ GOKSIŃSKI 2014.

Az 1980-as években az angol „huligánok” tevékenységének híre elérte Lengyelországot, és megnőtt a futballhoz kapcsolódó erőszak is, bár a hivatalos „sikerpropagandának” köszönhetően a jelenség mértékét soha nem ismerték el nyilvánosan. Például, amint azt nem hivatalosan közölték, az 1980-as Lengyel Kupa döntőjének (a Legia Varsó Lech Poznań elleni mérkőzés) zavargásaiban legalább egy ember meghalt és több százan megsérültek. Másrészről ugyanebben az időszakban a lelátók az antikommunista tevékenység színterévé váltak. Gyakran lehetett hallani például a „Szolidaritás” (*Solidarność*) és a „Le a komcsikkal” (*Precz z komuną*) szlogeneket a Lechia Gdańsk stadionban.⁵¹ A hatóságok elleni lázadás és a rendőrséggel való verekedés azóta is a lengyel szurkolók sajátossága maradt, majd az 1989 utáni rendszerváltás korai éveiben az erőszak kultúrája a lengyel futballstadionokban soha nem látott mértékben megnövekedett, és a rendőrségi adatok is egyre több huliganizmussal kapcsolatos incidenst mutattak.⁵²

Franciaország

A labdarúgással kapcsolatosan elkövetett erőszak az 1980-as évekig ritka jelenség volt Franciaországban. A nehéz gazdasági idők a munkanélküliség kihívásaival párosulva azonban új típusú fanatizmust hoztak a futballstadionokba. A korabeli gazdasági nehézségek miatti csalódottságuk levezetésére pedig néhány rajongó könnyű bűnbakot talált a növekvő számú afrikai bevándorlók személyében. Ezek a huligánoknak nevezett szurkolók szervezetté váltak, és a legtöbb nagy francia labdarúgóklubot támogatják, megzavarva azt, ami egykor viszonylag nyugodt nemzeti időtöltés volt⁵³ (az „ultrajelenség” csak 1985 után terjedt el országosan a Heysel-incident után). 1985. május 29-én a brüsszeli Heysel-stadionban, közvetlenül a Bajnokok Ligája döntő mérkőzése előtt, a torinói Juventus futballklub 39 szurkolója halt meg a televízió kamerái előtt egy tömeges zavargásban, amelyet az angol Liverpool szurkolóinak tömege provokált ki. A Heysel-tragédia okozta trauma és az ezzel járó felfedezés, hogy a francia fiatalok – különösen a Parc des Princes boulogne-i lelátóján – szintén huligánoknak tartják magukat, ahhoz vezetett, hogy kialakult a huliganizmus mint a futballmérkőzések körüli túlkapasok kategóriája.⁵⁴

Ezután alakultak meg a fő támogatói csoportok Párizsban, Marseille-ben és Bordeaux-ban.⁵⁵ Az 1980-as évek második felében lett egyre gyakoribb a vandalizmus és a verekedés, néhány esetben fasiszta szimbólumokkal és szlogenekkel kísérve. A Paris Saint-Germain szurkolói, különösen az úgynevezett Kop of Boulogne csoport és a Marseilles Olympique szurkolói voltak a legnagyobb létszámú

⁵¹ WASOWICZ 2006.

⁵² KOSSAKOWSKI 2017: 693–711.

⁵³ AMADO 2008.

⁵⁴ HOURCADE 2008.

⁵⁵ MIGNON 1987.

és legerősebb csoport, és nekik volt a legrosszabb hírnevük is. Mindent egybevetve azonban a francia futballhuliganizmus a környező országokkal összehasonlítva kevésbé volt erőszakos és ritkábban járt súlyos következményekkel.⁵⁶

Belgium

Belgiumban a szurkolói csoportok úgynevezett „*side*”-okat alkottak. Hell-side a Standardnál (Liege), East-side a Brugge-nél, X-side az Anvers-nél, O-side az Anderlecht-nél, Wallon's side a Charleroi-nál stb. Ezek a fiatalokból álló csoportok alkották a klubok szurkolóinak kemény magját. Jellemző volt rájuk, ugyanúgy, mint más országok huligáncsoportjaira, a rendszeres szélsőséges viselkedés és az erőszak a futballmérkőzéseken.⁵⁷

Eleinte négy szurkolói csoport volt a legtöbb baj okozója (Anderlecht, Antwerpen, Club Brugge és Standard Liege). Ezek a szurkolók részt vettek az összes súlyos incidensben és a kevésbé súlyos incidensek túlnyomó többségében is. Amikor ezek közül bármely két klub találkozott, mindig előfordultak súlyos zavargások (kivéve, amikor a meccseket Brugge-ben játszották, ahol drasztikus biztonsági intézkedéseket vezettek be). Ez a négy csoport sokkal gyakrabban okozott gondot idegenben, mint otthon játszva (ez a minta úgy tűnik, hogy általános volt a legtöbb európai országban). Az 1980-as évek elejétől fogva gyakrabban fordult elő erőszak a stadionon kívül vagy a meccs után, mint a stadionon belül és meccs közben, ami szintén általános mintává vált Európa-szerte. A bajkeverők később kibővültek a Beerschot-val, a Charleroi-val, és az RWD Molenbeekkel, de a rendellenesség alapvető mintái változatlanok maradtak.⁵⁸

Az erőszak megfékezése

Abban gyakorlatilag minden megfigyelő és maguk a futballszurkolók is egyetértenek, hogy az Egyesült Királyságot sújtották a legkorábban és a legsúlyosabban a futballhuliganizmus problémái. Ez az egyetlen nemzet, amely általános kiutasítást kapott az összes európai futballversenyről (ez kezdetben határozatlan időre szóló eltiltás volt a Heysel Stadion tragédiáját követően). Talán ennek az irigylésre legkevésbé sem méltó rekordnak köszönhető, hogy az Egyesült Királyság átvette a vezető szerepet a huliganizmussal foglalkozó ellenőrző intézkedések kidolgozásában is. A különféle stratégiák elsősorban reaktívak voltak, és leginkább a különböző technológiai fejlesztések befolyásolták, gondolva itt például a zárt láncú televíziós és számítógépes adatbázisok használatára. A rendőrség fő nehézségei a futballhuliganizmus kezelésében

⁵⁶ CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

⁵⁷ DE MEULENAER – COMERON – KELLENS 1998.

⁵⁸ CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

a hétköznapi futballszurkoló és a huligán közötti különbségtétel volt (ez a nehézség vezetett egy olyan rendszer kidolgozásához, amelyben minden szurkolót számon tartottak). Eközben a rendőrség másik fő stratégiája a titkos művelet volt, amelyben kísérletet tettek arra, hogy kiderítsék, kik is pontosan a huligánok. Az Angol Labdarúgó Szövetség civil ruhás rendőrök bevetését ajánlotta már az 1960-as évek közepétől a hazai mérkőzéseken, 1981-től pedig azt kérte a rendőrségtől, hogy épüljön be az idegenbe utazó szurkolók közé is. A rendőrség azt gondolta (és ezt hevesen támogatta a média is), hogy az 1980-as években a futballhuligánok átalakultak egy rosszul szervezett csöcselékből magasan szervezett erővé, összetett hierarchiák hálózatával.⁵⁹ A tisztek új személyazonosságot kaptak, és arra utasították őket, hogy éljék a huligánok életét és vegyüljenek el más huligánokkal. Ezek a taktikák aztán azt eredményezték, hogy 1986 márciusa körül számos kora reggeli razziát indítottak feltételezett futballhuligánok otthonai ellen.⁶⁰ A gyanúsítottak általában szervezett bandákhoz tartoztak, amelyek zűrzavart okoztak az egész országban (a rendőrség általában fegyverek sokaságát és az erőszakot bizonyító irodalmat is talált náluk). A legtöbb esetben a razziákban letartóztatott személyek ellen garázdaság vagy erőszak elkövetésére való összeesküvés miatt emeltek vádat. A razziák közül sok nagy horderejű tárgyaláshoz és elítélésekhez vezetett. Ugyanakkor sok próbálkozás néha drámai körülmények között bukott meg, a bizonyítékok erősen vitatható megbízhatósága és a civil ruhás tisztek elítélendő viselkedése miatt.⁶¹

A hetvenes években (és a nyolcvanas évek nagy részében) gyakori látvány volt, hogy a rendőrség kíséri az idegenbe látogató szurkolókat a vonat- és autóbusszállomásoktól a futballpályához, majd vissza. A rajongókat szó szerint rendőrök vették körül, egyesek lóháton, mások pedig rendőr-kutyákkal. Ezzel szemben a kilencvenes években inkább az volt a jellemző, hogy az állomástól a pályáig vezető út bizonyos pontjain álltak rendőrök (ezt a változást valószínűleg inkább a szurkolók utazási támogatásának csökkenése okozhatta). A vendégszurkolókat külön kapukon keresztül engedték a mérkőzések területére, ahol el voltak különítve a hazai szurkolóktól. Ezeket a területeket gyakran egy rendőrségi vonallal megerősített „senki földje” választotta el egymástól. A fémkerítések azt is megakadályozták, hogy a szurkolók a pálya területére juthassanak.⁶²

Míg a titkos rendőrök mellett a tömeges elszigetelés alkalmazása volt a futballhuliganizmus elleni rend fenntartásának alapmintája, a rendőri taktikák jelentősen eltérhettek az egyes futballpályákon. A taktikák számos tényezőtől függtek, beleértve a várható tömeg méretét, az adott mérkőzés profilját, az érintett szurkolók hírnevét és a helyi erők prioritásait. A kilencvenes években változás történt a szurkolók pályán belüli ellenőrzésében, és ezt a feladatot egyre nagyobb mértékben vették át a rendőroktól az úgynevezett stewardok (felügyelők), akiket maguk a klubok alkalmaztak.

⁵⁹ ARMSTRONG–HOBBS 1994: 191–222.

⁶⁰ CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

⁶¹ ARMSTRONG–HOBBS 1994: 191–222.

⁶² HARRISON 1974: 692–694.

A rendőrök csak abban az esetben utasíthatnak ki személyeket a helyszínről, ha azok törvényt sértenek, míg a stewardok követhetik egy adott klub alapszabályait, és kiutasíthatják az embereket ezek megszegése miatt is.⁶³

A biztonsági kamerák bevezetése az 1980-as évektől kezdődött meg, és szintén sokat segített az erőszak kordában tartásában. Egy másik technológiai újítás a rendőrség részéről a futballpályákon a kézi videokamerák használata volt. A rendőrök a szurkolókat filmezték, elsősorban az erőszaktól való elrettentés, a hírszerzés és a tömegkontroll hatékonyságának megfigyelése érdekében. További technológiai előrelépést jelentett a „*photophone*” rendszer, amely lehetővé tette a rendőrségnek, hogy fényképet egyeztessenek a futballhuligánokról a biztonsági kamerák felvételeiről és egyéb telefonos és számítógépes forrásokból, lehetővé téve a létfontosságú információk azonnali elérhetőségét a rendőrség számára a meccsnapokon.⁶⁴

A technológia fejlődése segítette a rendőrséget mind a nyílt, mind a titkos megfigyelési műveletek elvégzésében. Az úgynevezett „*Hoolivan*”-t a rengeteg incidenssel kísért 1985-ös tavaszt követő szezont elején vezették be. Ez a csúcstechnológiás eszköz lehetővé tette a rendőrségnek, hogy rádiókapcsolatot tartson fenn az összes tiszttel a stadionon kívül és belül, és össze tudták kapcsolni a stadionon belüli és a környező biztonsági kamerákkal. A Hoolivant általában nagy horderejű mérkőzéseken használták, vagy amikor a rendőrség aggódott a szurkolók egy bizonyos csoportja miatt.⁶⁵

Ahogy nőtt az érdeklődés, elsősorban a Premier League mérkőzései iránt, úgy szorultak ki fokozatosan a vendégszurkolók a stadionokból. A csak ülőhellyel rendelkező stadionok bevezetése miatt egyébként is csökkent számú férőhelyre egyre nagyobb számban vették meg a jegyeket a kereskedelmi érdeklődők, kiszorítva ezzel a hagyományos szurkolókat. Minden addiginál kevesebb hely jutott a vendégszurkolóknak, mivel a klubok nyilvánvalóan a saját hazai támogatásukat preferálták.⁶⁶ Feltételezhető, hogy a futballpályák rendfenntartását megkönnyítette a vendégszurkolók számának csökkenése, azonban a szurkolók tömeges utazását ezután felváltotta a vendégszurkolók egyéni utazása, amivel talán még nehezebbé vált a rendőrség dolga.⁶⁷

Az 1985. tavaszi események vízválasztónak bizonyultak, mind az angol futball imázsa, mind a kormány és a rendőrség futballerőszakra adott válasza szempontjából. Ekkor, Bradfordban 56 ember halt meg a pályán kiütött tűzben. Súlyos zavargások törtek ki Birmingham City, Chelsea és Luton Town környékén, és ami a legfontosabb, a Liverpool-szurkolóknak komoly felelőssége volt 39 olasz szurkoló halálában a Liverpool és a Juventus közötti Európa-kupa-döntő előtt a brüsszeli Heysel Stadionban. Az események utáni beszámolók ugyan nyilvánosságra hozták

⁶³ CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

⁶⁴ ARMSTRONG–HOBBS–MAGUIRE 1991.

⁶⁵ CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

⁶⁶ WILLIAMS 1993.

⁶⁷ CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

a futball körüli erőszak komoly problémáját, de a kormány csak négy évvel később, 1989-ben vezette be a futballnézőkről szóló törvényt (Football Spectators Act).

A törvény főbb javaslatai a szurkolók számára kötelező személyazonosító igazolvány bevezetésére vonatkoztak, minden bajnokságban, kupában és Angliában és Walesben lejátszott nemzetközi mérkőzések során. A hatvanas és hetvenes években már számos klub kísérletezett saját tagsági rendszerek bevezetésével, hogy megakadályozzák a nem kívánt szurkolók belépését a területükre. A kormány és különösen az akkori miniszterelnök, Margaret Thatcher, határozottan támogatta a személyi igazolványok és kölcsönös tagsági sémák használatát, mint a leghatékonyabb módját annak, hogy kizáró határozatokat hajthassanak végre a futballpályákon. A labdarúgó liga valójában már az 1989-es törvény véglegesítése előtt megállapodott a kormánnyal a tagsági rendszerek bevezetéséről, bár a klubok lassúak voltak az ajánlások végrehajtásában, a liga mindössze 13 klubja (92-ből!) felelt meg ténylegesen a kormányzati követelményeknek a kezdeti határidőre. Ebben az esetben a kötelező személyi igazolványt előíró jogszabályt lezárták a hillsborough-i katasztrófa után, miután Taylor a zárójelentésében elítélte az ilyen rendszereket.⁶⁸

1989. április 15-én 95 Liverpool-szurkolót zúztak halálra a Hillsborough Stadion lelátóin az FA-kupa elődöntőjén, amelyet a Liverpool a Nottingham Forest ellen játszott. Ezt követte a Peter Taylor bíró által felügyelt Taylor-jelentés, amelynek 1990-ben kiadott végső formája 76 javaslatot tartalmazott, amelyek közül a legfontosabbak:

- csak ülőhellyel rendelkezővé alakítani minden futballstadiont az évezred végére;
- a tüskék eltávolítása a kerítésekről, amelyek nem haladhatják meg a 2,2 méteres magasságot;
- a jegyekkel való üzérkedés minősüljön bűncselekménynek;
- új törvények bevezetése a stadionok belüli jogsértések – beleértve a rasszista visszaéléseket – kezelésére;
- a rivális szurkolótáborok elkülönítése;
- alkoholtilalom a stadionokban és környékükön;
- a szurkolói azonosítás rendszerének bevezetése.⁶⁹

Európa többi részén igazán csak az 1985-ös Heysel-incidens után kezdték el megtenni az erőszak megfékezésére tett intézkedések első lépéseit. Ekkor indul meg az összehangolt erőfeszítés és a határokon átnyúló együttműködés Európában a rendőrségi erők és a labdarúgás tisztségviselői között a futballhuliganizmus leküzdésére. A tragédia hatásra olyan jelentős volt, hogy több európai hatóság is javasolt intézkedéseket a sportban elkövetett erőszakos magatartás megelőzése és büntetése érdekében, és felszólították az Európa Tanács összes tagországát, hogy tegyenek

⁶⁸ CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

⁶⁹ TAYLOR 1990.

lépéseket az ügyben. 1996-ban az Európai Unió kiadta a futballhuliganizmus kezelésére vonatkozó irányelveit, amelyek közül sokat az Egyesült Királyság irányelveiből vett át.

Míg Európa gyorsan elfogadta a stratégiát, amelyet az Egyesült Királyság fogalmazott meg a huliganizmussal kapcsolatban, az Európai Parlamentet aggasztotta a futballszurkolók szabad mozgásának korlátozása. Jelentésük némileg kritizálta a rendőrségi adatbázisokat és az új információcsere-hálózatokat, hangsúlyozva, hogy az ilyen hálózatok ártatlan emberek letartóztatásához és kiutasításához is vezettek. A jelentés azonban támogatta a brit belügyminiszter igényét a tagállamok közötti fokozott együttműködés iránt, a határokon átnyúló huliganizmus ellenőrzése céljából. Hangsúlyozta azonban, hogy az állampolgárság önmagában nem lehet a sportstadionokba való belépés megtagadásának alapja, és csak abban az esetben lehet megakadályozni, hogy egy szurkoló akár otthon, akár külföldön részt vegyen egy mérkőzésen, ha a szurkolót erőszakos bűncselekmény vagy a futballhoz kapcsolódó szabálysértés miatt elítélték. A jelentés cáfolta, hogy a futballszurkolók mozgásszabadságának korlátozása életképes és megfelelő eszköze lenne a futballhuliganizmus megfékezésének.⁷⁰

Kijelenthetjük, hogy az Egyesült Királyság minden bizonnyal vezető szerepet játszott a futballhuliganizmus megelőzése és megfigyelése rendkívül kifinomult technikáinak kidolgozásában, és Európában is megindult egy felvilágosult mozgalom, az úgynevezett „fan project”-ek fejlődése (elsőként Németország mutatta be a fan projecteket 1981-ben Brémában). A projektekkel megkísérelték megelőzni a futballhuliganizmust azáltal, hogy a szurkolók között szociális munkások dolgoztak. A projekt dolgozói kapcsolatot hoztak létre a futballszurkolók, valamint a labdarúgó- és rendőrségi hatóságok között, olyan kommunikációs vonalakat hozva létre, amelyek korábban nem léteztek. A kritikusok szerint azonban a projekt dolgozói egyszerűen csak a hatóságok besúgóí voltak, és az ő parancsukra szereztek információkat a huligánokról és a terveikről. A szurkolói projektek elsődleges feladata a támogatók huliganizmustól való elfordítása volt, konkrét utcai munkavégzés útján, hogy segítsen a kamasz rajongóknak megtalálni személyes identitásukat és megmutatni az étellel való megbirkózás másféle lehetőségeit.⁷¹

Ezek az úgynevezett szurkolói munkások tevékenységek komplex hálózatát végezték, beleértve a szurkolók egyéni irányítását, beavatkozást kritikus helyzetekben (például letartóztatáskor), tanácsadást az oktatás és karrier kérdéseiben és szabadidős tevékenységek szervezését, például utazásokat a mérkőzések helyszíneire és rajongói magazinok készítését.⁷² A német példát Hollandia és Belgium is követte, míg Olaszország inkább az angol reaktív taktikát választotta (a rendőrség jelenléte bizonyos meccseken szélsőségesen megfélemlítő volt, vízágyúval,

⁷⁰ European Parliament 1996.

⁷¹ HAHN 1987.

⁷² CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

könnygázzal és automata fegyverekkel felszerelve).⁷³ Lengyelországban az 1997-es év jelentette a fordulópontot: tekintettel a stadionok helyzetére (értsd: a klubépületet felgyújtották, és 37 rendőr megsérült a Polonia Warsaw Legia elleni varsói mérkőzés zavargásaiban), a kormány a tömegrendezvények biztonságáról szóló törvény bevezetése mellett döntött. Ezek a szabályozások az angol mintát követték, a szurkolók fizikai elkülönítését és a minél alaposabb megfigyelést tartva szem előtt. Bár az új szabályozás nem számolta fel az erőszakot a stadionokban, az agresszív cselekmények lényegesen ritkábbak lettek.

A 2013–2014-es szezonban egyetlen mérkőzés volt a lengyel Ekstraklasában, amely idő előtt ért véget az ellenfél szurkolói csapatainak zavargása miatt (Legia Warsaw vs Jagiellonia Białystok, 2014. február). A Lengyel Labdarúgó Szövetség jelentése szerint – amelyet a rendőrség is megerősített – a mérkőzéseken a szóbeli bántalmazás és pirotechnikai eszközök használata volt a leggyakoribb incidens.⁷⁴ Franciaországban pedig a legtöbb gondot a rasszista megnyilvánulások és támadások okozták, ennek megfékezésére 2006-ban vezettek be intézkedéseket.⁷⁵

Angliában a rendkívül széles körű és összetett intézkedéseknek és szabályrendszernek köszönhetően a futball gyakorlatilag megtisztult, mentessé vált a folyamatos botrányoktól.⁷⁶ Azt is lehet mondani, hogy Angliában szinte haldoklik a futballhuliganizmus, és az olaszoknál is sokat szigorodott a rendszer, csökkent az erőszak mértéke.⁷⁷ Franciaországban a stadionbiztonság terén pedig még van mit javítani, amely feltevést erősíti az is, hogy a 2016-os franciaországi Európa Bajnokság mérkőzéseire volt, aki jegy nélkül is bejutott. Európa déli és nyugati részein viszont az erős rendfenntartó intézkedések miatt a futballhuliganizmus szintje általában alacsony, a szláv országokban és Oroszországban azonban még mindig viszonylag magas.⁷⁸

Összegzés

A futballhuliganizmus olyan társadalmi és sportbiztonsági probléma, amely évszázadok óta jelen van világunkban, és vélhetőleg, amíg a futball létezik, számolnunk is kell vele. A futballhuligánok, bár a társadalmunk „termékei”, mégis zárt közösséget, speciálisan strukturált szabályrendszerű szubkultúrát alkotnak, amely működésének mélyreható ismerete elengedhetetlenül szükséges sportrendezvényeink biztonságának fenntartása érdekében. Nem is olyan régen még úgy fogalmaztunk volna, hogy harc a futballhuliganizmus ellen, míg napjainkra inkább a folyamatok megértésére, a kommunikációra és az együttműködésre, az innovatív megoldásokra

⁷³ CARNIBELLA et al. 1996: 5–12.

⁷⁴ KOSSAKOWSKI 2017: 693–711.

⁷⁵ WYATT 2006.

⁷⁶ BORBÉLY–FAZEKAS–KOVÁCS 2020.

⁷⁷ MILOJEVIĆ–JANKOVIĆ 2012.

⁷⁸ LIPPAI–SIMONICS 2021: 306–319.

való nyitottságra helyeződik a hangsúly. Ugyanakkor igény a közösségben való élmények megélésére is.⁷⁹

Tanulmányunk néhány általunk lényegesnek ítélt nemzetközi példa és megoldás vizsgálatával kíván hozzájárulni a futballhuliganizmus megértéséhez és mint össz-társadalmi probléma megoldásához.

IRODALOMJEGYZÉK

- ADÁN, Teresa (2004): *Ultras. Culturas del Fútbol. El Tema. Revista de Estudios de Juventud*, 2004(64), 87–100.
- AGNEW, Paddy (2006): *Forza Italia: The Fall and Rise of Italian Football*. [h. n.]: Ebury Press.
- AMADO, Carlos Josue (2008): *The Ugly Side of the Beautiful Game – Hooliganism in French Football*. Brigham Young University. Theses and Dissertations. 1556. Online: <https://scholarsarchive.byu.edu/etd/1556>
- ARMSTRONG, Gary – HOBBS, Dick (1994): Tackled from behind. In GIULIANOTTI, Richard – N. BONNEY, Norman – HEPWORTH, Mike: *Football, Violence and Social Identity*. London: Routledge, 191–222.
- ARMSTRONG, Gary – HOBBS, Dick – MAGUIRE, M. (1991): *The Professional Foul: Covert Policing in Britain: The Case of Soccer*. Amsterdam: [k. n.].
- BODA József et al. szerk. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest: Dialóg Campus.
- BORBÉLY Zoltán – FAZEKAS Attila Erik – KOVÁCS Péter (2020): A sportrendezvény látogatásától eltiltás – büntetőjogi válasz a futballhuliganizmus elleni harcban. VII.1. Szabályozási előzmények. VII.1.1. Nemzetközi kitekintés. 109–118. Online: <https://docplayer.hu/69028284-Vii-a-sportrendezveny-latogatasatol-eltiltas-buntetojogi-valasz-a-futballhuliganizmus-elleni-harcban.html>
- CARNIBELLA, Giovanni – FOX, Anne – FOX, Kate – MCCANN, Joe – MARSH, James M. – MARSH, Peter (1996): *Football Violence in Europe. A Report to the Amsterdam Group*. Oxford: The Social Issues Research Centre.
- CHESTER, Norman D. (1968): *Report of the Committee on Football*. London: University of Southampton. Online: <https://archive.org/details/op1269254-1001/mode/2up>
- CZENCZER Orsolya (2019): Az alapvető jogok biztosának a Nemzeti Megelőző Mechanizmus keretében végzett vizsgálatait egy bv-s szemével – különös tekintettel a fiatalokúak szabadságvesztés büntetési intézeteiben végzett vizsgálatokra. *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2), 135–146.
- DE MEULENAER, Stijn – COMERON, Manuel – KELLENS, Georges (1998): *Tournois Internationaux. Supporters, Hooligans et Mesures de Prevention dans les Stades en Europe*. ULg–Université de Liège.
- DUNNING, Williams J. E. – MURPHY, P. Michael (1986). The Rise of the English Soccer Hooligan. *Youth & Society*, 17(4), 362–380. Online: <https://doi.org/10.1177/0044118X86017004003>
- FRANKLIN, James (2018): The Taylor Report and its Effect on Football. *World in Sport*, 2018. október 31. Online: <https://worldinsport.com/the-taylor-report/>
- FREYER Tamás (2004): *A rendvédelmi erők harca a futball-huliganizmus ellen Magyarországon*. Doktori értekezés. Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar.
- GOKSIŃSKI, Jan (2014): *Klubowa polska piłka nożna. Lata 70*. Warszawa: PZI Softena.
- HAHN, Elizabeth (1987): Politics and Violence in Soccer in Europe and the F.R.G. In O'BRIEN, T. (szerk.): *European Conference on Football Violence*. Preston: Lancashire Polytechnic.
- HARRISON, Peter (1974): Soccer's Tribal Wars. *New Society*, 29, 692–694.

⁷⁹ CZENCZER 2019: 135–146.

- HOORCADE, Nicolas (2008): Hooliganisme, ultras et ambiguïtes en France. *Esporte e Sociedade*, 3(7), 1–40. Online: <https://periodicos.uff.br/esportesociedade/article/view/48051/27960>
- K@rcsi (2009): 1990. III. 10. Vác – Ferencváros 1:0. *Tempó Fradi. Klubtörténet és statisztikai portál*, 2009. március 31. Online: www.tempofradi.hu/1990iii10-vac-ferencvaros-10
- KISS András (2016): Elszabadult érzelmek vagy tudatos agresszió? – A futballhuliganizmus pszichológiája I. rész. *Mindset Pszichológia*, 2016. január 1. Online: <https://mindsetpszichologia.hu/elszabadult-erzelmek-vagy-tudatos-agresszio-a-futballhuliganizmus-pszichologia-ja-i-resz>
- KOSSAKOWSKI, Radosław (2017): Where are the Hooligans? Dimensions of Football Fandom in Poland. *International Review for the Sociology of Sport*, 52(6), 693–711. Online: <https://doi.org/10.1177/1012690215612458>
- KÖVÁRY Anett (2019): A nap, amikor vérben született meg az újkori angoli foci. *Origo*, 2019. árpilis 15. Online: www.origo.hu/sport/futball/20190415-shafield-stadionkatasztrofa-harminc-eves-evfordulo.html
- LE BON, Gustave (1913): *A tömegek lélektana*. Ford. Balla Antal. Budapest: Franklin Társulat.
- LIPPAI Zsolt – SIMONICS Adrián (2021): Magánbiztonság és futballhuliganizmus. In CZENE-POLGÁR Viktória et al. (szerk.): *Tradíció, tudomány, minőség, 30 éves a Vám- és Pénzügyőri Tanszék*. Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata, 306–319. Online: <https://doi.org/10.37372/mrtvtpt.2021.2.22>
- Mignon, Patrick (1987): Profession de Foi: Supporter. *Espirit*, (8), 1–5.
- MILOJEVIĆ, Saša – JANKOVIĆ, Bojan (2012): Police Measures and Actions in Confronting Football Hooliganism in Some European Countries. In *International Scientific Conference „Archibald Reiss days”*, Belgrade, 1–2 March 2012, 613–629.
- NAGY László Tibor (2006): A futballhuliganizmus jellemzői és helyzete hazánkban. In IRK Ferenc (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok 43*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 117–135.
- NAGY-TÓTH Ágnes (2019): *Sportrendészet a sportigazgatás rendszerében*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- PFEIFFER, Lorenz – TOBIAS, S. (1996): Das furchtlose Zugreifen – die den 96ern von jeher eigen gewesene Eigentümlichkeit. In PFEIFFER, Lorenz – PILZ, Gunter (szerk.): *Hannover 96 – 100 Jahre – Macht an der Leine*. Hannover: Schlütersche, 14–55.
- PILZ, Gunter A. (2006): Fußballfankulturen und Gewalt-Wandlungen des Zuschauerhaltens: Vom Kuttenfan und Hooligan zum postmodernen Ultra und Hooltra. *Kursiv. Journal für politische Bildung (Nr. 3): Eine Menge Welt: Fußball & Politik*, 50–58.
- PIOTROWSKI, Przemysław (2004): Soccer Hooliganism in Poland: Its Extent, Dynamism and Psycho-Social Conditions. In JACKSON, Richard (szerk.): *(Re)Constructing Cultures of Violence and Peace*. Leiden: Brill, 79–89. Online: https://doi.org/10.1163/9789004495357_008
- PODALIRI, Carlo – BALESTRI, Carlo (1998): The Ultras, Racism and Football Culture in Italy. In BROWN, Adam (szerk.): *Fanatics: Power, Identity and Fandom in Football*. London: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203028933>
- ROVERSI, Antonio (1992): *Calcio, tifo e violenza* [Football, Fans and Violence]. Bologna: Il Mulino.
- STRAUSS Zsolt (2003): A rendőrség szerepének változása a hazai futballbotrányok kapcsán. *Belügyi Szemle*, 51(10), 61–62.
- SZABÓ János (2003): *Futballhuliganizmus*. Budapest: PolgArt.
- SZEGEDI Péter (2010): Pálya a magasban, Game over. *Magyar Narancs*, 2010. december 9. Online: https://magyarnarancs.hu/egotripp/game_over-75162
- TAYLOR, Peter (1990): *The Hillsborough Stadium Disaster Final Report*. London: HMSO.
- TESTA, Alberto – ARMSTRONG, Gary (2008): Words and Actions: Italian Ultras and Neo-Fascism. *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture*, 14(4), 473–490. Online: <https://doi.org/10.1080/13504630802211951>
- TRIANI, Giorgio (1994): *Bar Sport Italia*. Milano: Elenthera.
- WASOWICZ, Jarosław (2006): *Biało-zielona „Solidarność”. O fenomenie politycznym kibiców gdańskiej Lechii 1981–1989*. Gdansk: Finna.

WILLIAMS, John (1993): *Fact Sheet 1: Football and Football Hooliganism*. Leicester: Sir Norman Chester Centre for Football Research. Online: <https://doi.org/10.1002/9781405165518.wbeosf060.pub2>

WYATT, Caroline (2006): France Faces Up to Football Hooliganism. *BBC News*, 2006. november 27. Online: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6189888.stm>

Jogi források

2004. évi I. törvény a sportról

Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs (EP Committee), European Parliament. (1996). *Resolution on hooliganism and the free movement of football supporters*.

ABSTRACT

A Few Words about Football Hooliganism

Zsolt LIPPAI, István Tibor NAGY

According to the preamble of Hungary's sports law, "sport is part of the common good, which strengthens the sense of belonging of the members of the community, as well as the physical and mental health of the individual". However, reading the preamble of the law - as practising security professionals - we immediately thought of a possible downside to the experience of belonging together, the issue of sports hooliganism, which so often disrupts the order of sporting events. It is a problem that concerns both the academic world and the large number of private and public security players directly involved in it.

In this study, the background of football hooliganism is examined and conclusions are drawn by presenting foreign examples and analysing them from a theoretical and practical perspective.

Keywords: *football hooliganism, theoretical and practical analysis, England, France, Germany, Italy, Poland, Spain, Belgium*